

TRANSSYLVANISMUS

Irta: DÓZSA ENDRE

Abból a Pesti Naplóból, melyet báró Kemény Zsigmond szerkesztett, olvasom a magyar irodalomról: „Első helyre soroztuk e pontot, nemcsak mert minden nemzet mívelt-sége s így életrevalósága és belterjes erejének is legbiztosabb hévmérője irodalmának fejlettségi foka, hanem azért is, mert napjainkban az irodalom pártolása nagyrészt a nemzetiségeért buzgó érzelem kifolyásának veendő s mint ilyen a közművelődés és honfítség kettős becsével védi a féltékenyen örözt és ápolt kriziseket.“

Abból a Pesti Naplóból pedig, melyet tekintélyes emberek között olyan urak is szerkesztenek, akik csak írnak, csak írnak, de nem olvasnak, azt olvasom, hogy az Erdélyi Irodalmi Társaság fellendülését a társaság működésének, irányának, céljainak alapos ismerete nélkül, affektált olimpiai felsőbb-séggel lefagyasztani akarják.

Abból a Pesti Naplóból, melyet báró Kemény Zsigmond szerkesztett, azt olvasom, hogy Toldi így ír báró Orczy Lőrincről: „Tisztes kora és egyéni becse fényében, egyik tekintélyes fia volt az országnak, atyai sőt baráti nyájassággal vegyült közójük (az írók közé) s a lelke lenség, fanyarság és gáncsoskodással küzködőkben szerető gondoskodással tartotta a lelket“. Szerényebb keretekben ezen irodalmi társaság elnöki székében én is ezt teszem, mégis abban a Pesti Naplóban, amelyet olyanok is szerkesztenek, akik csak írnak, csak írnak, de nem olvasnak, azt olvasom, hogy lekicsinyelve egyénileg támadnak meg. Miért? mert igaz munkában társaimmal együtt igaz szívvel dolgozunk? Az újabbkori nem olvasó írók Pesti Naplójával szemben a báró Kemény Zsigmond Pesti Naplójában megtaláljuk a vigasztalást. Megvan ott írva néhai ngos vitéz Balassa Bálintnak és ama jó emlékezetű Rimai Jánosnak, a magyar nyelv két ékességének istenes énekeiben, hogy:

„Az idő ósága nevel magasságot,
Mint tél után nyár hoz korára virágot.
Ne várd hát éltedben bár nagy érdemű légy,
Hogy erőtleneken nagy becületet végy,

Híredet, nevedet tapodja sok irigy.....
Bízd a jövődre érdemed jutalmát
Te csak szolgálj idő.....“

És mi szolgáljuk a magunk idejét minden gáncsoskodás, kicsinylés, nagyképűsködésből merített lenézés ellenére s akik nem veszik a fáradságot, hogy szerény működésünket megismerjék s ahelyett, hogy céljainkban segíteni igyekeznének, felületes bírálatokkal kevély hangon leckéztetnek; rájuk idézzük az igazi, a nagy Kemény Zsigmond-féle Pesti Naplóból: „De kisdéd előttem a kevély uraság, kinek dicsősége a lusta puhaság. Becsület abban áll, közjönak szolgálunk ...“

Igenis mi a közjót akarjuk céltudatosan szolgálni, mikor vissza akarjuk szerezni Erdély elveszített közszellemét. Sokszor elmondtam már, még sem tudom eleget ismételni, hogy ma még Erdély közszelleme a budapesti élet lehullatott morzsáival táplálkozik, pedig a gyorsan fejlett fiatal főváros közélete nem hű tükre a nemzet gondolatvilágának. Események, melyek minket aggasztanak, szenvedélyek, melyek a hamú alatti parázs erejével tovább és tovább égnek, ott fenn a Duna partján ismeretlenek. Egész Erdély lüktető élete beszorúl a fővárosi lapok „vidék“ rovatába. Politikai, irodalmi, társadalmi mozgalmakra vagy lealázó vállveregetést, vagy felületes és rosszakaratú kritikát kapunk. Másként volt ez a múltban, mikor a vérünk-ből származott erdélyi fejedelmek magyar udvartartása, magyar hadserge, magyar művészete Európa legszabadabb nemzeti államát itt alkotta meg. Másként volt ez a múltban, mikor a vallási türelem, a gondolat-, a lelkiismeret-szabadságnak klasszikus földje Erdély vala. Épen ezen a földön simult a vezető magyar kulturához a szászoknak, a románoknak a kulturája. Ezen a földön törekedtek a fejedelmek a különböző fajú lakosság között megteremteni az egységes magyar közszellemet. A „transsylvania natio“-ban az együttélő népességnek egységes gondolat- és érzélemvilága egy egységes szabad nemzet kifejlődésére az alapokat ezen a földön építette meg. Ez alapokon a magyar nemzeti kultúra vezetése el volt fogadva már s az országban lakó más fajok kulturája nem keresett — miként most,

egyástól teljesen szétfutó irányban, idegenben vezető kultúrát.

A fejlődés csaknem az volt, ami az olasz közszellem és kultúra kifejlesztésében Toscanának jutott. Az olasz nemzeti közszellem legerősebb vára, az olasz nemzeti sajátosságoknak legfrappánsabb kifejezője nem Róma hanem Firenze illetve Toscana volt. A Medicipaloták csarnokában Firenzében 28 szobor van, mind magánosok ajándéka. Ez a 28 szobor, csupán toscanai kitűnőségek, az olasz nemzet faji erejét legfrappánsabban képviseli. E szobrok közt vannak Medici Lorenzo, Giotto, Donatello, Leonardo da Vinci, Dante, Michel Angelo, Petrarca, Boccaccio, Macchiavelli, Americo Vespucci, Gallilei.

Ma már Olaszországban köztudat az, hogy Dante tolla és Garibaldi kardja teremtette meg az olasz nemzet egységét. Ez a nemzetegység tulajdonképpen ott is csak amolyan transzylvanizmus volt kezdetben. De az a transzylvanizmus, melyben benne volt az olasz nemzetnek asszimiláló ereje, nemzeti öntudata és imperiális ösztöne. Ennek az asszimiláló erőnek, nemzeti öntudatnak, imperiális akaratnak teljes megfelelője volt, mikor az erdélyi országgyűlés fanatikus lelkesedéssel tűzte ki a zászlót, hogy „Unio vagy halál!” De míg Olaszországban a toscanai nemzeti energia kardját és tollát is megelente, a szétmargangolt nemzet testét összeszedte s egységes lélekkel látta el, addig a magyar nemzeti energia, mely a transzylvanizmus körében három évszázadon át fejlett, éppen a hatalmas toll és kard hiányában elszivárgott, elveszett a homokos pusztán.

Hogy mennyire vonzó volt Olaszország példája az erdélyiek temperamentumára s mennyire ösztönszerűen is azonosnak ítéltük az olaszországi fejlődést azon iránnyal, ahogy mi erdélyiek az Unió utáni magyar nemzeti fejlődést reméltük és óhajtottuk, fényesen bizonyítja Kunfi legionáriusnak a múlt héten megjelent munkája. E munka szerint 1859-ben Nápolyban jelentkezett Garibaldisták közül 106 erdélyi volt, míg egész Európából ugyanott ugyanakkor csak 724 legionárius jelentkezett. De nemcsak az olasz, hanem

az orosz nemzeti művelődés története is arra tanít, hogy a nemzeti őserő, hogy a nemzet jellegzetessége nem okvetlen a fővárosban, vagy annak környezetében fejlődik ki. Oroszország szíve nem Pétervár, hanem Moszkva. A történelmi hagyományok teszik, vagy a néplélek sajátossága, de az orosz még ma is Moszkvában keresi az orosz közszellemet. A moszkvai csillogó orosz télről, acélkék égről, a droskék tompa morajáról, a Néva zajlásáról, a tűzvörös orosz hajnalról, a szegény muzsikról, az imzsikról, a szabadságvágyról, a fojtó zsarnokságról, innen veszi Puskintól Tolsztojig a legtöbb vérbeli orosz író a legmegragadóbb képeket. Az az oroszok transzylvanizmusa, Rurik, Sinéus és Truvo orosz nemzeti udvarától fennmaradt s a néplélekbe átment jellegzetes orosz sajátosságoknak ösztönszerű védelme, fenntartása. A francia közszellem sem Paris csupán, Mistral a provánszei író, kinek most 79 éves korában, még életében szobrot állítottak, nemcsak a provencal irodalom újra ébredését, hanem a délfrancia fajnak újbóli kidomborodását is kikényszerítette. Franciaország transzylvanizmusa itt volt mindig a „Provánsz daltelt mezőin”. Itt születtek, éltek és haltak el a troubadurok. Itt alapították meg 1323-ban a „sobregaya comparitán”, a provencal költészetnek, irodalomnak terjesztésére és művelésére. Itt zengett fel az önérzetes dal Mistral ajkain :

Provánszi lányt éneklek én meg
Szerény tanítványa Homérnek,
A Cran tájas mezőin át
Ifjú szerelme útján elkísérem
A tengerre — bármerre járt.
Paraszt leány volt, vadvirág.
Nem ismerték csupán a Cran ölében.
Az ifjúságnak üde bája,
Volt homlokának koronája;
Arany fejéke nem volt és damaszt se fődte,
Mégis király leányhoz mérten
Zengem dicsőségét merészen,
S lenézett nyelvünkön becézem,
Mert neked dalolok, oh tanyák szülőtte.

Így dalolt Mistral, így daloltak elődei a provánszi troubadurok s a francia néplélekben legnagyobb nyomot a provánszi, délfrancia gondolatvilág hagyott. Pedig ez a helyhez kötött érzelmvilág is csak amolyan transzylvanizmus-féle volt.

Az, amit mi a transsylvaniazmus fogalma alatt jelezni akarunk, nem, amint ellenünk szegzik, a classica litteratura feltámasztásának, nem a romanticizmusnak, nem is holmi érzelgős hangulatoknak törtétese, nem a régékhez való makacs ragaszkodás és minden újnak, modernnek leszólása, üldözése. Hiszen éppen az volt kidomborodó jellege az erdélyi közszellemnek, hogy a haladó idővel haladni tudott, de erőssége is az volt, hogy az elfogadott újat a már kipróbált régire építette fel. Ez a kipróbált régi ott él minden erdélyi ember lelkében. Ez a kipróbált régi közszellemet alkot, mely átalakítja a közénk került magyarországiaknak ép úgy, mint idegeneknek lelkületét.

Hány példa van reá, hogy tudós tanáraink, egyik-másik európai hírrel, szaktudományuk körében eltöltenek, közöttünk éveket csendes munkásságban, míg egyszer csak lelkük átidoz, írnak, beszélnek, politikai fórumon, társaságokban, végre a katedrán is, mint előkelő tolmácsai szinte öntudatlanul azoknak az érzéseknek, gondolatoknak, aggodalmaknak, reményeknek, melyekről oda át soha fogalmuk sem volt, melyeket nem is sejtettek soha.

Így jöttek körünkbe minden időben a modern gondolatok, részben alkalmazkodtak a mi viszonyainkhoz, részben átalakították azokat, de a szerves összefüggést a múlt és jelen között mindig megtartották.

A transsylvaniazmus fogalmában mi az egységesítő nemzeti erőt is látjuk. Arra tanít történetünk, hogy az új eszméket fejedelmek nem tartották egyik vagy másik társadalmi osztály avagy népfaj kizárólagos tulajdonának. A biblia legújabb magyarázatát Rákóczi fejedelmünk a Carte gye aure munkában az oláhok számára lefordította, ezzel is célozván az egységes művelődést. Azt az egész érzelm- és gondolatvilágot, mely a közöttünk élő nem magyar fajbéli testvéreink hagyományában fennáll, bevinni törekedtek fejedelmek nemzeti művelődésünk medrébe. Mint az a régi kép mondja, hogy a szász Bistritz és Nagyküküllő, a románság lakta hegyekből indult Szamosok, a székely Nyárad és Kisküküllő mind a Marossal együtt a Tiszába, az igazi magyar folyamba szakadnak, hogy aztán a világfolyamba, a Dunába

belevigyék a magyar folyók sebességét s erejét, úgy meg volt szabva az irány, hogy az apróbb fajok kulturális ereje egybefolyjon a magyar nemzeti kultúrában és fenntartsa a népek nagy társaságában nem a magyar faji, hanem a magyar nemzeti jelleget.

A transsylvaniazmus ugyanis nem a magyar, hanem ezen a joggal vezető fajjal együtt valamennyi már elvegyült és még el nem vegeült fajok együttes sajátosságából kifejlődött és még inkább kifejtendő magyar nemzeti sovinizmusnak történelmi alapja. A nemzeti sovinizmus nem azonos a faji sovinizmussal, sőt irányzatában azzal éppen ellenes. Míg a faji sovinizmus saját gondolatvilágát a lelkiismeret szabadság letörésével minden más kisebb erejű fajra reá oktrojálni igyekszik, addig a nemzeti sovinizmus olyan gondolatvilágot teremt, melyben egy nagyobb egységben valamennyi kisebb individuum egyazon irányt nyer s mindinkább egységessé válik.

Mi nem a faji, hanem a nemzeti sovinizmus irányában látjuk az erdélyi közszellem múltját s tapogatózva gyenge erővel ezen irányban keressük jövőjét. A mi irányunkkal összefér, ha erdélyi szász, vagy román íróársaink elismerve a magyar nyelvnek ezen hazában a kultúrában is vezető jogosságát, szépirodalmi vagy tudományos munkáikat anyanyelvükről magyarra átfordítva felolvasó üléseinken, sőt lapunkban is előadják vagy ismertetik. Mert a megértésnek, az egymás megbecsülésének, a kölcsönös bizalmatlanság megszüntetésének egyenes útja ez.

Éppen a transsylvaniazmus hagyományai alapján akarjuk keresni azokat az érzelmi momentumokat, amelyek az egymással társalkodó fajokból egységes, egyet értő, egy irányt, egy célt követő és egyként magyar nemzetet alkotni képesek. Ha ez a munkánk minden jóra való magyarnak segítségét joggal nem várhatja el, ha ez a munkánk kicsinylést vagy gáncsot érdemel, — vessenek reánk követ azok, akik szépet és merészet nem álmodtak soha.